

САҢА ОЛОХ

№ 26 (12005) • От ыйын 4 күнэ, 2025 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Бэлиэ күн

От ыйын 1 күнүгэр Саха
сиригэр Национальнай бэчээт
күнэ бэлиэтэнэр/3

Интервью

Чурапчыга наука
доктордарын кэккэлэрэ
хангыыр/5

Сынньаланга

Сүллүгэстээх үрүйэтигэр/7

“Манчаары оонньууларын” уота Чурапчы киинигэр кэллэ

Спорт. Уот эстафетатын түмүктүүр улуунан Чурапчы
буолла/2

«Манчаары оонньууларын» уотун көрсүү үөрүүлээх түгэни. СЕМЕН ИВАНОВСКИЙ ТУРАМИТ.

Тэттик

Никифор Яковлев композиторскай факультеты кыһыл дипломунан бүтүрдэ

Бу күнүгэр пианист, композитор, Чурапчы талааннаах ыччата Никифор Яковлев Петр Чайковскай аатынан Москватаагы Судаарыстыбаннай мууска консерваториятын научнай композиторскай факультетын кыһыл дипломунан бүтүрдэ.

Кырачаан Никаны илииттэн сизэн аан маннай музыкальнай оскуолага илдьибит киһинэн ийэтэ, Прокопий Сокольников аатынан Чурапчытаагы Киин балыһа инфекционнай отделение санитарката Оксана Егоровна Яковлева буолар. Оттон мууска бастагы ноталарын интэрбит уһуйааччынан - Светлана Павловна Макарованы ааттыбыт. Кини, Светлана Павловна быһаччы сабыдыалынан, Никифор бастагы кыраакый миниатюраларын өссө 5-6 кылааска сылдьан айарга холоммута. Ити кэмтэн ылата эдэркээн сүрэхэ “олохлун бүтүннүү муускага аныыр эбиппин” диир санаа букатыннаахтык күөдүйбүтэ.

Мэдиссиинэ сисэстэрэлэригэр дипломнары туттардылар

Бэс ыйын 26 күнүгэр оройуоннаагы “Айылгы” НАД-гэр Дьокуускайдаагы медицинскэй колледж Чурапчытаагы отделениетын выпускниктарыгар диплом туттарыы үөрүүлээх чааһа буолла.

15 медицинскэй сисэстэрэ бары үөрэхтэрин ситиһиилээхтик түмүктээбиттэрин таһынан 100% үлэлиэхтээх сирдэрин булуннулар. Кинилэр ортолоругар Сайына Прокопьева, Саргылана Спиридонова, Мария Степанова, Евгения Седалищева үөрэхтэрин кыһыл дипломунан бүтүрдилэр итинэн медицинскэй колледж “Кизн туттуу” кинигэтигэр киридилэр. Кинилэри үөрүүлээх чааска “Чурапчы улууһа” МО баһылыгы социальнай болпуростарга солбуйааччы Мария Кронникова, Прокопий Сокольников аатынан Чурапчытаагы Киин балыһа кылаабынай бырааһа Николай Сивцев, Чурапчытаагы аграрнай-техническай колледж дириэктэрэ Василий Гуляев, Дьокуускайдаагы медицинскэй колледж дириэктэрэ Дмитрий Алексеев эбэрдэлээтилэр.

Чурапчыга “ЗдравОсмотр” бырайыак үлэтин саҕалаата

Бэс ыйын 30 күнүттэн, Чурапчы улуутугар “ЗдравОсмотр” диир мэдиссиинэ бырайыага үлэтин саҕалаата. Ол эбэтэр, улуус киинигэр, ыйаллыыт чыыһылаларга, бириэмэҥэ дьон-сэргэ ордук мустар, сылдыар уопастыбаннай сирдэригэр баазааланан, баҕалаахтар доруобуйаларын уопсай туруктарын көрүөхтэрэ-истиэхтэрэ, туһаннаах сүбэлэри биэриэхтэрэ. Улуус кылаабынай бырааһа Николай Сивцев эппитинэн, исписэлиистэр чуолаан дабылыанньаны, антопометрия мээрэйдиктэрэ, сүбэлэри биэриэхтэрэ, мизэстэтигэр ЭКГ түһэриэхтэрэ, саахары мээрэйдээн итинэн гепатит, ВИЧ анализтарын тутатына ылаахтара, холестерини барыбаркэлиэхтэрэ, харах дабылыанньатын мээрэйдиктэрэ, кэрэ аңардар рентгенгэ маммографияны онотторуохтарын сеп.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

От ыйын
4 күнэ
БЭЭТИНСЭ

18° 11°

От ыйын
5 күнэ
СУБУОТА

21° 12°

От ыйын
6 күнэ
БАСКЫҤЫАННЫА

19° 12°

От ыйын
7 күнэ
БЭНИДИЭННЬИК

16° 11°

От ыйын
8 күнэ
ОПТУОРУННЬУК

19° 11°

От ыйын
9 күнэ
СЭРЭДЭ

20° 11°

От ыйын
10 күнэ
ЧЭППИЗ

22° 11°

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Төрүт тылга туһуламмыт
пуорум ыытылынна

Бэс ыйын 27 күнүгэр Ил Дархан Айсен Николаев тылым харыстыырга, сайыннарага анализ баар Бүтүн Арассыыйаҥа «Социокультурнай эйгэ тылы харыстыырга уонна сайыннарага сабыдыаллыр суолтата» пуорум пленарнай мунньаар кытынна. Саха сиригэр 130 омук бэрэстэбинэлэ, этническэй бөлөхтөр олохторун, өрөспүүбүлүкэ тыллары чөл хаалларыга үтүө холобурунан буоларынан кизин туттабыт диир эгэ. Одо төрөөбүт тылын үөрэнитэ – биһиги үөрэхпит тигитин биһир сүрүн соруугунан буолар, хас үлүс одо төрөөбүт тылын үөрэнэр кыахтаах, үөрэнээччи 60% төрөөбүт тылын биридинмизт быһытынан үөрэтэр, үөрэх кинигэтин, босубуйаны, ону тэнгэ, өрөспүүбүлүкэ норуоттарын тылларынан тахсар айымньыны таһаарааччылары өйүүбүт, национальнай шрибы, электроннай тылдьыттары, онлайн-тылбаасчыттары, үөрэтэр бырагырааманы онорор санга технологияны олоххо киллэрингэ болломто уурулар, бу барыта глобализация кэмигэр тыл бигэ тирэхтээх буоларыгар көмөлөһөр диир бэлиэтээтэ.

Байыаннай-тактической
күрэх ыытыллыаҥа

Бэс ыйын 24 күнүгэр Ил Дархан быһыл балаҥан ыйын 15-21 күннэригэр Саха сиригэр «Буйуун суола» Бүтүн Арассыыйаҥа байыаннай-тактической күрэхэ тэрийин бопсуроостарыгар мунньах ытта. «Буйуун» ыччаты байыаннай-спортивнай бэлэмнээгин уонна патриотическайдык иитии Киинин бөдөнү турнира Арассыыйа Федерациятын бырабытылыстыбатын бэрэсэдэстэтин солбуйааччыта — РФ Бэрэсидьиэнин Уһук Илин федеральнай укуруктаагы боломуочуйаах бэрэстэбинэлэин Юрий Трутнев көбүлээһинин ыытыллыаҥа. Маннык күрэхтэһии аан бастаан ыытыллар, биһиги сорукупут — турниры саамай үрдүк таһымга тэрийин, бу бырайыак Саха сириттэн саадалана байыах бэлиэ суолталаах диир Айсен Николаев бэлиэтээтэ.

"Дыгын оонньууларын"
кыайыылааҥа
быһаарылынна

Быһылгы Туймаада ыһааҥын «Дыгын оонньууларын» кыайыылааҥын Амма Чапчылаанттан Борис Сдвинжков буолла. Кинигэ спонсордартан үс мөлүйүүн солк. бириэмийэ сертификатын уонна УАЗ-патриот массыына күлүүһүн туттардылар. Кыайыылааҥы Айсен Николаев эһэрдэлээтэ. «Дыгын оонньууларын» куруутун кэтээн көрөбүн, бу күрэхтэһии дыгынээхтик дьону түмэр, биһиги норуотпут тыһын, күһүн, тулуурун көрдөрөр, маннык национальнай күрэхтэһиилээхпитин кизин туттабын», - диир бэлиэтээтэ. Маны тэнгэ Ил Дархан 30 сыл анараа өттүгэр, 1995 сыллаахха, ыытыллыбыт аан бастакы «Дыгын оонньууларын» кыайыылааҥа Иннокентий Макаровка национальнай спорт көрүгүнэрэ сайдалларыгар улахан кылаатын иһин Ил Дархан Махталын туттарда.

Дьокуускайга Астана
күннэрэ ыытылыннылар

Ил Дархан Суорун Омоллоон аатынан Опера уонна балет тыһаатырыгар Саха сиригэр Казахстан киин куората Астана күннэрин чэрчитинэн казах норуотун култууратын, искусствотун сырдатар улахан кэснэр кыттылаахтарын уонна көрөөччүлэрин эһэрдэлээтэ. «Былырын Саха сирин күннэрэ Астанага буоларыгар «Ньургун Боотур» операбыт, «Күлүм-нүүр таас» этнобөлөһүт Астана олохтоохторун кутун туттуттара, бу күннэрсэ Татарстантан «Кыһыл көмүс мааска» дойду национальнай бириэмийэни туттарыыттан үөрүүлээх сонуну иһиттибит — «Күлүмнүүр таас» үс номинацияга кыайыылааҥын таааста, бу ситиһии быраатын казах норуотун кытта ыкса сибээстээх, биһиги доҕордуу сыйһаммыт бу маннык сырдыгы сааар», - диир Айсен Николаев бэлиэтээтэ.

СӨ Ил Дархан уонна Бырабытылыстыбатын
пресс-сулууспата.

“Манчаары
оонньууларын” уота
Чурапчы киинигэр
кэллэ

Спорт. Уот эстафетатын түмүктүүр улуһунан
Чурапчы буолла

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Бүгүн Чурапчы нэһилиэгэр Ленин аатынан киин болуос-сакка Мэнгэ Хангалас улууттан кэлбит XXII-с “Манчаары оонньууларын” уотун эстафетатын оройуон биллэр спортсменнэра, тэрилтэ салайааччыла, дьаһалта үлэһиттэрэ, сэлэһинньэ олохтоохторо уруйдаан-айхаллаан көрүстүлэр.

Бу үөрүүлээх тэрээһин оонньуу тыһын биһэр бэлиэ эрэ буолбакка, олохторун өрөспүүбүлүкэ физическай култуура уонна спорт сайдыытыгар анаабыт дьону чистиир сыаллаах ыытыллар. Ол курдук, Дьокуускай куорат факелистара: СӨ физическай култууратын уонна спордун үтүөлээх үлэһитэ, чөл олох хамсааһынын лидерэ Дмитрий Горохов, СӨ спордун маастара, 3000 уонна 5000 мистэрэ дистанцияларга өрөспүүбүлүкэ экс-рекордсмена Екатерина Драгунова, СӨ физическай култууратын уонна спордун туйгуна, өрөспүүбүлүкэ күрэхтэһиилэрин хас да төгүллээх призера, физкултуура учуутала, “Азия оҕолоро” эстафета кыттылааҥа Владимир Тордунов, уһуну сүүрүүгэ СӨ спордун

маастара, чэпчэки атлетика сүүрүүлэрин тэрийээччи, үлэ бэтэрээнэ Владимир Находкин, психиатр-быраас, норуоттар икки ардыларынаагы марафоннар кыттылаахтара, “Maya.rup” сүүрүүктэр түмсүүлэрин тэрийээччи, уопастыбаннай дийэстэл Александра Мохначевская, спорт бэтэрээнэ, 50+ категорияга марафонка Европа чөмпүйүөнэ, элбэх титул хаһаайката, экстремальнай марафоннар кыттылаахтара Валентина Доргуева “Манчаары оонньууларын” уотун чистээхтик тутан улуус киинигэр аҕалылар. Онтон Чурапчы киинигэр уоту чэпчэки атлетикага РФ спордун маастара, “Манчаары

оонньууларын” 8 төгүллээх чөмпүйүөнэ Гаврил Нохтунскай, сүүрүүгэ СӨ спордун маастара Ульяна Слепцова, төрүт оһунан ыттыга СӨ спордун маастара Дария Фомина, СӨ икки төгүллээх рекордсмена, “Манчаары оонньууларын” үс төгүллээх чөмпүйүөнэ Алексей Кардашевская, “Манчаары оонньууларын” биһир көскө сүүрүүгэ чөмпүйүөнэ Дмитрий Степанов арыаллаан кэллилэр.

XXII-с “Манчаары оонньууларын” уотун Ленин аатынан киин болуоссакка аҕалан өрө көтөхтүлэр, эһэрдэ тылы эгиттэр, оройуон өрөгөйүн ырыатын ылаатылар.

Билим. Москвалар саха тылын
чинчийэллэр

Наталья СИБИРЯКОВА

Чурапчыбытыгар икки нэдиэлэ устата «Саха эксперименэ» диир саха тылын диригиник чинчийэн үөрэтэр сыаллаах научнай экспедиция үлэтин саадалаа.

Манна Москва куораттан Экономика үрдүкү оскуолатын мэийи уонна тыл киинин уонна СӨ Наука академиятын төрүт тылы харыстыыр, сайыннара киин учуонайдара олохтоох дьонтон, оҕолортон араас нымалары туһанан, саха тылын тургутуктарын ытыахтара.

Экспедиция салайааччыта, филологическай наука доктора, профессор, Экономика үрдүкү оскуолатын мэийи уонна тыл киинин дириэктэрэ Ольга Викторовна Драгой: «Биһиги экспедициябыт сүрүн сыала-сорууга диир саха төрүт тылын саагар, суруйар, толкуйдуур, ону тэнгэ нуучча тылын эмиз билэр улахан дьону уонна оҕолору са-

халы араас тест көмөтүнэн чинчийи, дааннайдары хомууу, үөрэти. Ол курдук, биһиги үлэбитигэр ЭЭГ-чинчийи, LexTale, Digital RAVLT, Color Trail Test, лексиком диир психологическай, нейропсихологическай нымалары туттабыт. Икки нэдиэлэ кэрингэ 50-тан итэҕэлэ суох 18-тан 70-гар диири саастаах улахан дьону уонна 7-тэн 17-гэр диири саастаах оҕолору чинчийэн көрүөхпүт. Эһиги улуускуттар, Чурапчыга, күннээҥи олоххо бэйэ бэйэлэрин кытары сахалы кэпсэтэр, суруйар-биһийэр, толкуйдуур төрүт сахалар олохторун, ону ааһан киинилэр нууччалы эмиз маарылаппакка саагардылар, үөрэнэллэр диир чолчу манна кэлэргэ быһаарыммыппыт. Бу чинчийиһит түмүгэ олус туһалаах буолуо диир эрэнэбит», - диир биһилиһинээрдэ.

Чинчийи үлэтэ «Үөрүү» оҕо сайдар киинин дьэстигэр бу күннэргэ ытыллар. Биһир киһи чаастан ордук бириэмэҕэ

тест ааһар эбит. Улахан дьонго мэийи үлэтин сигналыларын тигэрдэр анал «бэргэлэ» кэтэрдэллэр. Холобур, ЭЭГ-чинчийи диир нейрорингвистическай эксперимент буолар. Манна саха киһитэ урукку кэмнэргэ ааспыт уонна соторутааҕыта буолбут бириэмэни ойуулуур сахалы этинилэр ааһар, ол кэмгэ киһи электроэнцефалограмматта онһулар (ЭЭГ). Бу Арассыыйага баар аһыйах ахсааннаах кыра тыл бөлөхтөрүгэр аан бастакытын ытыллар чинчийи буолар.

Онон бу чинчийилэр түмүктэринэн улахан суолталаах үлэ онһулан тахсыаҥа диир эрэнэбит. Экспедиция салайааччытын кытары кэпсэтиибитин сийилин видеога көрүн.

Чурапчы улууһугар хорсун буйуттары ахтан-санаан аастылар

Улууска — бу күннэргэ. Өрөспүүбүлүкэбэ “Бойобуой дьайыылар бэтэрээннэрин күнэ” олохтоммута уонна от ыйын 1 күнүгэр бэлиэтэнэр

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ

Саха сириг Ил Дарханын Айсен Николаев 2021 сыл ахсынны 9 күнүнээһи ыйааһынан өрөспүүбүлүкэбэ “Бойобуой дьайыылар бэтэрээннэрин күнэ” олохтоммута уонна от ыйын 1 күнүгэр бэлиэтэнэр. Бэлиэ күн бойобуой дьайыыларга, локальной сэриилэргэ уонна 1945 сыл кэминттан ССРС сиригэр-уотугар сэбилэнилээх иирсэиннэргэ кыттыбыт Саха Өрөспүүбүлүкэтин олохтоохторун өгөлөрүн билинэр туһуттан олохтоммута.

Чурапчы улууһугар бойобуой дьайыы бэтэрээннэрин Сэбиэтэ өссө 1996 сылтан Чурапчы улууһун, нэһилиэгин, Хатылы, Сылан, Холтобо нэһилиэгэтин Бочуоттаах олохтооһо, саппаас майора Семен Никитин итиннэ бойобуой дьайыы бэтэрээнэ Гаврил Владимиров көбүлээһиннэринэн тэриллэбитэ. 2015 сылтан 2024 сыл ыам ыйын 9 күнүгэр диэри түмсүүнү бойобуой дьайыы бэтэрээнэ Илья Березкин иилээн-саадалаан түмэн кэлбитэ.

Өссө 2019 сыллаахха Чурапчыбыт нэһилиэгин килбэйэр киинигэр турар болуоссакка “Долг. Честь. Мужество” диэн монументи оччотооһу улуус, нэһилиэк дьаһалттарын быһаччы өйбүллэринэн оноруллан сылын айыы бэтэрээннэр түмсэр бэлиэ сирдэринэн буолла. Бүтүн эмиз, от ыйын 1 күнүгэр Афганистан сэриитин, I-II-с Чеченскэй хампаанньага, Хотугулуу-Содуруу Осетияга, анал байыаннай дьайыыга су-

лууспаларын араас сылларга ааспыт бэтэрээн уолаттар байыаннай формаларын кэтэн, мэтээллэрин иилинэн кэлэннэр, бойобуой соруудахха сылдан итиннэ эйэлээх олоххо эргиллэн кэлэн бараннар суорума суолламмыт бойобуой дождотторун-атастарын Роман Ноговицыны, Тимофей Максимовы, Геннадий Местниковы, Петр Абрамовы, Марк Посельский, Иван Давыдовы, Влад Саввины, Иван Попову, Илья Владимировы, Айаал Литвинцевы, Андриан Романовы о.д.а ахтан-санаан аастылар.

Тэрээһин сүрүн чааһыгар “Чурапчы улууһа” МО баһылыга Степан Саргыдаев, “Чурапчы нэһилиэгэ” Тҕа сириг түөлбөтүн баһылыгы социальнай болпуруостарга солбуйааччы Варвара Макарова, Чурапчытаагы социальнай харалта управлениетин салайааччыта Лидия Тосукаева, Чурапчы улууһун бойобуой дьайыы бэтэрээннэрин түмсүүтүн бэрэс-

тоттон Алексей Поповка туттарда. Маны таһынан СӨ бойобуой дьайыы бэтэрээннэрин холбоһугун аатыттан 30-тан тахса сыл буолан баран “Аҕа дойдуну көмүскээччи ийэтэ” мэтээлинэн Ньидьили түөлбэ олохтооһо Евдокия Михайловна Матвеева наҕараадаланна.

Уолаттар сырдык ааттарыгар мемориал аныгар сибэкки дьербөтө уурулунна. Мантан салгыы бойобуой дьайыы бэтэрээннэрэ, I-кы Чеченскэй хампаанньага суорума суолламмыт Роман Ноговицын аатынан уулуссага турар “Өйдөбүннүк” искибиэргэ сылдьаннар бойобуой дождотторун санаатылар. Манна киини кытары биир чааска сулууспалаабыт ыкса дождо Гаврил Владимиров тыл эттэ. Бу дьаһалга түөлбэ олохтоохторо, Роман биригэ төрөбүт балта Александра Макарова, бойобуой дьайыы бэтэрээннэрэ Александр Саввин, Мирон Игнатъев, Александр Матвеев, Иван Сивцев, Олег Оконешников, Петр Сивцев о.д.а. кытын-

нылар. Түөлбэ олохтоохторо бэтэрээн уолаттары өрүү буоларын курдук олус истигник арылһах алаадылаах, көөннөрүлүбүт быырпахтаах көрүстүлэр.

Түмсүү иһинэн үгэскэ кубуллубут “Үтө санаа” аахсыһага хаһыс да сылын бу күн тиһигин быспакка ытыллар. Урукку сылларга кырдыаастарга, инбэлиит оҕолоох дьыс кэргэттэргэ, наастабыннык учууталларга, эдэр малларга бэлэх онорбут эбит буоллахпытна, быһылты дьыллаахха “Аҕа дойдуну көмүскээччи” сылыгар сөп түбэһиннэрин соҕотолун оҕолорун көрөн олоһор аҕага итиннэ анал байыаннай дьайыы бэтэрээннэрин оҕдооболоругар бородуукта нобуорун онорон тиксэрдикит. Ол курдук, бэтэрээннэртэн нобуору Одьулуун нэһилиэгин олохтооһо, соҕотох аҕа Андрей Седалищевка уонна анал байыаннай дьайыы бэтэрээннэрэ Василий Красильников, Дмитрий Кузьмин дьыс кэргэттэргэ туттаннар үөрүү-көтүү буоллулар. Бэтэрээн уолаттар кырачаан оҕолорго үчүгэй үөрэби, дьоллоох оҕо сааһы, нусхас олоһу баҕардылар.

Санатар эбит буоллаха, билигин Саха сиригэр 3,5 тыһымча бойобуой уонна локальной сэриилэр кыттыылаахтара, ол иһигэр Чурапчы улууһугар 40-тан тахса бойобуой дьайыы бэтэрээннэрэ олоролор. Бойобуой дьайыы бэтэрээннэрэ бука бары уопастыбаннай үлэлэргэ улахан көхтөөхтөр, араас тэрилтэлэргэ, урбаан эйгэтигэр күүскэ үлэли-хамсы сылдьар дьон буолаллар.

Уолаттар хаартыскага түбэһимиз.

Ситиһии. Чурапчыттан Хотууна – СӨ Ил Дарханын бириэмийэтин лауреата

СЭМЭН ЖЕНДРИНСКЭЙ

Сотурутааһыта СӨ култуурага уонна духобунай сайдыыга министиэристибэтэ Саха норуодунай суруйааччыта Николай Мординов-Амма Аччыгыһа аатынан оҕо литературатын салаатыгар СӨ Ил Дархана Айсен Николаев бириэмийэтин аныырга күрэх биллэрбитэ.

От ыйын 1 күнүгэр бийиги улууспут литературнай түмсүүтүн салайааччыта Римма Иннокентьевна Корякина-ХОТУУНА – Николай Мординов-Амма Аччыгыһа аатынан оҕо литературатын салаатынан Ил Дархан бириэмийэтин лауреата буолбутун туһунан улахан үөрүүлээх сонун кэллэ.

Айсен Николаев баһынын үлэлээх сурунаалымыстарга, бэчээт үлэһиттэригэр ол иһигэр “Чурапчы” литературнай түмсүү салайааччытыгар, СӨ суруйааччыларын Союһун чилиэнигэр, СӨ култууратын туйгунугар Римма Корякина-ХОТУУНАҕа улахан бириэмийэни, түөскэ аныыһылар бэлиэни үөрүүдээх быһыыга-майгыга туттарда.

Санатар эбит буоллаха, Римма Иннокентьевна элбэх киһигэ ааптара, киһи кылгас кэм иһигэр ааһааччы киһи аранаттар бэйэтин хомоһой хоһооннорунан, интэриэһинэй кэпсээннэринэн, оҕолорго аналлаах остуоруйаларынан биллэр суруйааччы буола үүннэ. Киһи төрөппүт кыһа Сардаанальтын билигин саха литература-тыгар Чурапчы улууһуттан айымнылаахтык, таһаарылаахтык үлэли-хамсы сылдьар дьон диэтэхпитинэ бука алҕаһааппыт буолуо.

Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр Национальной бэчээт 5 сылыгар

**Ытыктабыллаах Саха бэчээтин бэтэрээннэрэ,
үлэһиттэрэ, биир идэлээхтэрбит!**

Эһигини Саха бэчээт СӨ САТ кэлэктибин уонна тус бэйэм ааппыттан Национальной бэчээт күнэ Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр олохтоммута биэс сылынан итинтих-истинник эбэрдэлибин!

2020 сыллаахха олунньу 13 күнүгэр саха лингвист учуонайа С.А. Новгородов төрөөбүт күнүгэр, ийэ тыл, сурук-бичик күнүгэр Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана А.С. Николаев 1907 с. от ыйын бастакы күнүгэр тахсыбыт "Саха дойдута" бастакы сахалыы хаһыат тахсыбыт күнүн Национальной бэчээт күнүнэн билэрбитэ.

1907 сыллаахха В.В. Никифоров-Кулуннур биир санаалаахтарын – сымыллылар В.М. Ионов, М.В. Сабунаев, гимназия учуутала В.В. Жаров, Н.Е. Афанасьев, Е.М. Егасов буолан түмсэннэр, бастакы сахалыы уопастыбаннай-бэлитическэй хаһыаты тэрийэри көбүлээн, В.В. Никифоров-Кулуннур П.А. Кушнаревтуун бэйэлэрэ үбүлээн, Санкт Петербурган бэчээттир тэриин атыылаһан ажалтараан таһаарбыттара. Кулуннур бэчээт өйү-санааны, сыалы-соругу тиздэр күүһүн, суруктаах-бичиктээх тыллаах норуот симэлийбэккэ сайдар кыахтааһын үчүгэйдик өйдүүр. Оччотоогу Россия империетин Уһук Илиннэгэр уонна Сибиргэ бэйэтин ийэ тылынан тахсыбыт соҕотох хаһыат этэ. Онон Өктөөп өрөбөлүүсүөтүн иннигэр

саха норуота бэйэтэ суруктаах-бичиктээх, тыллаах, бэчээттээх этэ.

Саха литературатын төрүттээчилэр А.Е. Кулаковскай-Өксөкүлээх, А.И. Софронов-Алампа, бастакы суруйааччылар Е.М. Егасов, К.О. Гаврилов, Оросиннар, М.Н. Тимофеев-Терешкин о.д.а. бастакы айымньылар "Саха дойдута", "Саха олоһо" хаһыаттарга, "Саха сангата" сурунаалга бэчээттэммиттэрэ. Саха литературата быйыл 125 сылын туолла, эһикл норуот сайдымын быһаарылаах кэрдисэ түһүмүгэр барытыгар инники сылдьан – литература, бэчээт, тыйаатыр, уопастыбаннай хамсааһын сайдымын түстэспит, бастакы эрдээктэр А.И. Софронов-Алампа "Чолбоно" үйэлээх кэрдисин бэлиэтэспит.

Бастакы калүөнэ интеллигенция сахалыы национальной бэчээти төрүттээбиттэрэ Саха сириин аҕыйах ахсааннаах төрүт олохтоох омуктарыгар үтүө холобур буолбута.

Национальной бэчээт омук олоһор уонна сайдытыгар суолтата тутунан да кэмнэммэт. Араас өрүттээх сайдыыбыт төрдө ийэ тылбытыгар, сахалыы ураннык толкуйдуур дыоһурбутугар баар. Саха тыла туттулар эйгэтэ кыараабыт уонна тыл литературнай нурмат суох ким хайдах-тугу санаабытынан суруйара көнүл барыта норуот өйүн-санаатын ыһар. Сыппара сайдымын үйэтигэр кумаадынан бэчээт улахан тургу-

тууларга киирдэ. Кэпсэтин тылыгар хаалан симэлийин суолугар барбакка, сахалыы бэчээт тылын ингэринэн эрэ үрдүк литература, искусство араас көрүннэрэ бары сайдар кыахтаахтарын мэхтиэлиир саха бэчээтигэр судаарыстыбаннай сыһыан, күүстээх кыһамны эрэ-йиллэр. Тыл, бэчээт – норуот дьылбатын быһаарар.

Эһизэ Саха сириин элбэх омуктаах бэчээтин нэһилиэстибэтин, төрөөбүт тылбытын харыстырга, сайыннарыга туһуламмыт кэскиллээх үлэһитигэр ситиһилэри, айар умсулҕаны, тус олоххутугар дьолу-соргуну баҕарабын.

"Сахабэчээт" СӨ САТ
генеральной директора
Н.М. Стручкова

Ытыктабыллаах улууспут бэчээтин уонна сонуннары кизгник тарҕатар эйгэтин бары үлэһиттэрин, бэтэрээннэрин улуус салалтатын уонна тус бэйэм ааппыттан Национальной бэчээт күнүнэн эбэрдэлибин!

1907 сыл от ыйын 1 күнүгэр «Саха дойдута» диэн сахалыы хаһыат Саха сириин улууччулаах уопастыбаннай, бэлитическэй диэйэтэлэ, сырдатааччыта Василий Никифоров-Кулуннур уонна кини биир санаалаахтарын көбүлээһининэн күн сириин көрбүтэ. Бу бастакы уопастыбаннай-бэлитическэй уонна литературнай таһаары бэчээттэниитэ национальной суруналыстыка үөсүөн, сайдан тахсарыгар, саха литературнай тылын кизгник тарҕатыга олук буолбута.

Бүгүн эһиги бэчээт үлэтин санга сайдылаах таһымна таһааран, аныгы технологиялары, сыппара кыаһын сатабыллаахтык туһанан, иһитиннэриини түргэнник уонна кизгник тарҕатабыт. Бу усулуобуйа эһиги билиигит, сатабылгыт, үрдүк эппэти-нэскиг улуус бар дьонун санаатын үөскэтиигэ уонна түмүүгэ, төрөөбүт тылы кизгник тарҕатыга сүткөн суолталаах.

Улууспут сүрүн хаһыатын «Сага олох» уонна олохтоох телестудия суруналыыстара, полиграфистар, эһиги маастарыстыбабыт, идэбэ бэриниигит, кыһамныгыт инникитин даҕаны биһиги Чурапчыбыт улуһугар төрөөбүт тыл өрө тутуларын кэрэһитинэн, дьону-сэргэни үтүө дьыалаларга угуйар, түмэр, сомоһолуур күүһүнэн буолан, олохтоохторго сойбот сонуннары тарҕатыгыт, национальной бэчээти сайыннарыгыт суолтата күннэтэ үрдүү туруо.

Эһизэ бука барыгыгар санга сэргэх бырайыактары олоххо киллэригитигэр ситиһилэри, ааҕааччылар сэнээриилэрин, эһизэ уонна чугас дьон-кутугар чэгиэн доруобуйаны, дьолу уонна этэнгэ буолууну баҕарабын!

Чурапчы улуусун баһылыга
С.А.Саргыдаев

Бэлиэ күн. От ыйын 1 күнүгэр Саха сиригэр Национальной бэчээт күнэ бэлиэтэнэр

Людмила ГОРОХОВА

Ытыктабыллаах бэтэрээннэрбитин, уопастыбаннай кэрэспэдьиэннэрбитин, күндү ааҕааччыларбытын Национальной бэчээт күнүнэн итинтих-истинник «Сага олох» эрдээксийэ кэлэктибин аатыттан эбэрдэлибин! Төрөөбүт төрүт тылбыт сүмэтин дьонго тиздэр бэчээт эйгэтэ үүнэ-сайда, чэчириин турдун!

«Сага олох» хаһыаппыт Саха сириин оройуоннарын хаһыаттарынан сахалыы тылынан биир бастакынан тахсыбыт хаһыат буолар. 1931 сыл бэс ыйын 18 күнүгэр оройуон хаһыаттарын систиэмэтин кэгэтэр туһунан, Партия киин комитетин уурааҕа тахсыбыта. Бу уураахха олобуран, Саха сириин Ырабыыталыстыбата икки оройуонна – Чурапчыга уонна Бүлүүгэ типографиялары тэрийбитэ. Улууспутугар от ыйыттан саҕалаан, бастакы бырамысыланнай типография үлэтин саҕалаабыта.

Хаһыат 90-тан тахса сыллаах историятыгар «Сэссэлиссимэ суола» диэн бастакы аатын аныгылыы «Социализм суола» дэнэ

сылдыбытын аахсыбатахха, аатын биридэ уларытан кэллэ. Ол курдук, оройуоннааҕы партиянай комитетинсыйэ дэлэ-гээттэрэ хаһыат аатын «Сага олох» диэн уларытарга этии киллэрбиттэрэ. 1962 сыл бэс ыйын 1 күнүгэр «Сага олох» бастакы нүөмэрэ 3600 ахсаанынан күн сириин көрбүтэ. Хаһыат нэдиэлэбэ үстэ биир бэчээтинэй илиининэн тахсара.

1997 сыллаахха тус-туһунан тэрилтэ быһымтынан үлэлиин олоһор эрдээксийэ уонна типография холбоһон, биир тэрилтэ – «Сага олох» редакциянай – издательскай холбоһук буолбуттара. Холбоһук 2001 сылтан бородууксуйаны оноруу аныгылыы санга көрүгэр – офсетнай бэчээккэ киирбитэ.

2020 сылтан өрөспүүбүлүкэ эрдээксийэлэрэ бары Ньургуйаана Михайловна Стручкова салайааччылаах «Сахабэчээт» Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэбэ холбоһон, биир улахан хамаанда буолан үлэлиин олоһорут.

Күн бүгүн хаһыаппыт нэдиэлэбэ биридэ, 8 балаһанан, 1050 ахсаанынан бэчээттэнэн ааҕааччыларбытыгар тарҕанар. Өрөспүүбүлүкэбит, улууспут үлэтин-хамнаһын, олоһун-дьаһаһын, устуоруйатын, туруу

үлэһит дьонун, эдэр ыччатын, олох бары хайысхатын тиһигин быспакка сырдатар. Дойду үрдүнэн төһө да быһык, уустук кэмнэр турдаллар, хаһыаппыт сыанатын үрдэппэккэ, носооту көрсөн туран сахалыы тыл, сурук – бичик баар буоларын туһугар күннэтэ түбүгүрөбүт.

Аныгы олоһу кытта тэнгэ хардыылаан, 2021 сылтан интэриниэт ситимигэр сырдаттар саайтанаммыт, улууспут сонуннарын, бэлиэ түгэниини, биир дойдутаахтарбыт туһунан матырыйаллары, устуоруйа кэрчиктэрин, биллэриилэри күннэтэ сырдатабыт. Сетевой таһаарыбыт «УлусМедиа» саайтын иһинэн үлэлиир. Улуус олохтоохторо ханна да сылдьан, хаһан баҕарар куйаар ситимигэр «санаолох.рф» аадырыһынан киирэн, дойдутарын сибизһэй сонуннарын ааҕаллар. Маны сэргэ сонуннарытын, видеога устууларбытын интэриниэт ситимигэр «Чурапчы Live» телеграмм ханаалытыгар, Вконтакте сирэйбитигэр, рутуб сыһыарыыга күн ахсын таһаарабыт. Инникитин аныгы тэтимнээх олоһу кытары тэнгэ хардыылаан ааҕааччыларбыт болломторун өссө тардан, ахсааннарын элбэтэргэ соруктанан үлэлиибит.

Маны сэргэ типографиябыт, полиграфиябыт тиһигин быспакка үлэлиир. Күннэтэ кинигэлэргэ, сурунаалларга сакаас ылан, былаанкалары, паапкалары, дастабырыанналары у.д.а. онорон таһааран атыллыбыт.

Күн бүгүн «Сага олох» хаһыат бэчээттэнэн тахсытыгар 10 исписэлиис үлэлиир. Кылаабынай эрдээктэринэн Людмила Владимировна Горохова, шеф эрдээктэринэн Елена Гаврильевна Макарикская, бастакы категориялаах эрдээктэринэн Анна Николаевна Захарова, суруналыыстарынан Семен Александрович Жандринскэй, Марфа Васильевна Петрова, Наталья Николаевна Сибирякова олох үөһүттэн сонуннары ааҕааччыларга тиздэллэр. Хаһыаты көмүүтэргэ таагааччынан, полиграфийанан бэчээт туйгуна Лидия Константиновна Попова, хаһыаты бэчээттээччинэн бэчээт туйгуна Федор Алексеевич Протодьяконов үлэлииллэр. Меңеджеринан дириг билиилээх Дария Николаевна Лыткина, переплетчигинан эрдээксийэбэ олоһун отуттан тахса сылын анаабыт бэчээт туйгуна Аксинья Семеновна Лыткина бэринилээхтик үлэлииллэр.

Кэлэктиип үгүс үлэтин түмүгүнэн ситиһиллэр кэллэллэр. Ол курдук, «Сахабэчээт» тэрилтэ «Тыл күүһэ» сыллата ыһтар куонкуруһугар 2022 сыл түмүгүнэн «Бастың хаһыат», 2023-2024 сыллар көрдөрүүлэринэн «Сетевой таһаары» номинацияга бастакы миэстэ буолары ситиһэн, өрөспүүбүлүкэ бастың үлэлээх эрдээксийэлэрин кэккэлэригэр ааттаммылпыт өссө үрдүккэ кынаттыыр.

Бу күн уһун сыллар усталарыгар эрдээксийэбит сайдарыгар улахан сырларын биэрбит, үгүс кылааттарын киллэрбит үлэлээн ааспыт бэтэрээннэрбитигэр, бэчээт эйгэтэ сайдарыгар күннэтэ туруулаһар үрдүкү салалтабытыгар, күн бүгүн үлэ үөһүгэр сылдьар кэлэктиипкэ, биһизхэ субэ-ама буолан өйөбүл буолар дьонго, билигини кытта биһиргэ үлэлээһэр тэрилтэлэрбитигэр, күндү ааҕааччыларбытыгар махталбын биллэрэбин! Эһизэ баҕарабын үгүс үөрүүнү, дьолу-соргуну, санаабыккыт сатанан истин, толкуйдаабыккыт тобулла турдун! Дьоллоох, чөл туруктаах буолун! «Сага олох» хаһыакка суруйтарын, ааһын, сэргээн, тускутугар туһанун!

Чурапчыга наука доктордарын кэккэлэрэ хангыыр

Интервью. С.С.Гуляева иитэр-үөрэтэр эйгэбэ доктор үрдүк аатын сүктэ

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Бу адыах хонуктаабыта Чурапчытаабы судаарыстыбыйнай физическэй култуура уонна спорт үнүстүүтүн доцена Светлана Гуляева педагогическай наука докторун аатын ылары ситистэ.

сүрүн онкула уонча сыллаабыта ууруллан баран, научнай салаааччыг уларыһан, барытын бу үс сыллаабыта санаттан суруйан барбытын. Онно ыһыллан хаалбакка, саналым сабалымыргар туох күүс-тирэх буолбутай?

●●● Бары билэрбит курдук, үөрэхтээһин, наука эйгэтин ис хоһооно кэнники сылларга күүскэ уларыйда. Научнай педагогическай каадырдары бэлэмниир систиэмэ ирдэбилэ олус үрдээтэ, научнай специалыстаар пааспардара уларыһан, онно сөп түбэхэр эрэ диссертациялар көмүскэнэр кыахха киирдилэр. Онон ситэртэрэн, эрдэтээнги үлэм матырыйалларын үксүн хаалларан туран, Белгород куорат биир улахан учуонайын, педагогическай наука докторун Людмила Николаевна Волошинаһын ыкса алтыһан, диссертациям научнай концепциятын санардан, аныгылымы ис хоһоонноон, билигин дойдуну, өрөспүүбүлүкэ социальнай-экономическай, демографическай, физическэй култуура уонна спорт сайдыытын политикаһыгар сөп түбэһиннэрэн онорон таһаардыбыт. Манан даһатан этэххэ, бу университет 2023 сыллаахха аһыллыбыт санга диссертационнай сөбүлүүтүгэр бастакынан көмүскэммит докторскай диссертация буолла. Маннык үлэ үгүс сыраны, дириг толкуйу, бириэмэни, тулуурдаах буолары эрайэр. Аттыгар сыалгын ситиһэргэр эрэли күүһүрдэр дьонноох-сэргэлээх буолаахына эрэ кыаллар. Оннук дьонуна мин кэргэним, бэйэтэ эмиз учуонай-педагог Петр Дмитриевич, дьикэ-кэргэним бүтүүн, коллегаларым, тэрилтэбит салайааччыта Иннокентий Иннокентьевич Готовцев буолулар.

●●● Дьүүлүгүр хамыһыһа "наука доктора буол-

тугу гынабын?" диир санаа киирбитэ.

●●● Атын сиргэ көһөн хаалбакка, Чурапчы үнүстүүтүгэр үлэлииргэ туох эйигин салайарый?

●●● Чурапчыга кийинтэ буолан сүктэн кэлэн, дойдуну онгостон дьоллоохтук олорбутум 31 сыл буолла. Атын сиргэ үлэбэ, ол иһингэр дойдубут атын куоратыгар ыгырыыга этиилэр киирэллэр, ол эрэн Чурапчыбыттан араар баһа санаа билигинтэ суох. Үүнэн, сайдан, кынат үүннэрэн тахсыбыт үөрэхтүү кыһатыгар салгыы үлэлиир, үнүстүүтүгүр сайдарыгар, эдэр ыгычат, Чурапчы олохтоохторо чэгиэн-чэбдик туруктаах, эт-хаан өттүнэн сайдылаах буолалларыгар кыах баарынан кылааппын киллэриэм этэ диир быһааннаахпын. Манна

тээх докторскай диссертацияһын кылгатын методическай босубуйа быһытынан таһаарар санаалаахпын дуо?

●●● Үлэм 418 илиистээх, 619 атын учуонайдар үлэлэрин анализтаах (ол иһингэр 85 омук үлэтэ, кизэг хабааннаах "пилотажнай" чинчийиһилэрдээх, экспериментальнай бигэртэтиллээх буолан табыста. Бу матырыйаалга олохунан научнай монография бэчээккэ тахсаары бэлэмнэннэ, ол кэниэ учебник эбэтэр учебнай пособие онгоһуллан специалистарга анаан туһаа тахсыа этэ диир баһарабын.

●●● Үлэбэ-хамнаһа туһанар девизтээхпин дуо?

●●● "Кини элбэҕи онгоруон баһарар буолааһына, бириэмэтин сатаан аттарынар буолуохтаах" диир өйдөбүллээхпин. Итинтэн ситэртэрэн үлэбин-хамнаһым үчүгэйдик толкуйдаан быһааннаахпын сөбүлүүбүн, нууччалымы эттэххэ, "Сроки есть – работа есть, сроков нет, и работы нет" диир бырабыланы ылыммытым ыраатта.

●●● Научнай үлэни суруйан наука хандьыдаата эбэтэр доктора буолуон баһалаах аспираннарга тугу сүбэлээн этэй?

●●● Бастатан туран, научнай үлэни суруйарга бу эйгэни чинчийэр-үөрэтэр, кэтээн көрөр, анализтыыр дьарыгы сөбүлүүххэ наада, санааны ууран, дьаныардаахтык, баһаран туран үлэлиир хаһан баһарар ордук таһаарылаах буолар.

Иккиннинэн, бэйэ интэриһиңгэр, үлэлиин сылдыар эйгэһэр сөп түбэхэр тизмэни чинчийэр ордук табыгастаах.

Үсүһүнэн, бэйэ кыаһар эрэнэн, Чурапчыттан, Чурапчы үнүстүүтүгүр наука кандидата, доктору буолан тахсар кыах баарын өйдөөн, дойдуну хайа да мунуугар тийээн учуонайдар кэккэлэригэр тэнгэ сылдыһахха сөп эбит диир толкуйтан сайдарга дьулустаахха кыаллар дьыла.

сөбүлүүр тэрилтэлээхпин, өйдөһөр-өйөһөр коллективтаахпын, дьикэ-кэргэним, оҕолорум, сизинириим – бары манна бааллар, кинилэр мэлдьи дурда-хаха, өйөбүл буолаллар.

●●● 400-тэн тахса илиис-

лун" диир эппитигэр аан маннай туох санаа киирбитэй?

●●● Көмүскэни процеду-рата 4 чаас устата буолбута, ер сыл дьулустук сыалбар тийээн баран "Ама бүтэ оҕуста дуо?", "Салгыы наукаҕа сыһааннаах

■ Диссовет чилиэннэрин кытта, хаартаскалар дьоруой тус аһыһыттан ыһыһыһылар.

●●● Махтал! 2003 сыллаахха Чурапчытаабы судаарыстыбыйнай физическэй култуура уонна спорт үнүстүүтүн бүтэрэн баран, 2004 сыллаахха Дальневосточнай судаарыстыбаннай физическэй култуура академиятыгар аспирантураҕа үөрэнэн, 2008 сыллаахха онно кандидатскай диссертация көмүскээн, үнүстүүтүм выпускниктарыттан бастакынан наука кандидата буолбутум. Ол кэнниттэн үс сыллаах докторантура үөрэбин ааһан, "докторскай диссертацияны суруйар кыахтаах эбиппин" диир санаа киирэн, сыһыа үлэбин саһалаан, кэнники үс сылга Дойду Соһуруулуу-Арҕаа территориятын саамай улахан, 20-тэн тахса тыһыынча омук үөрэнээччилээх Белгородскай судаарыстыбаннай научнай-чинчийэр университетыгар сыстан, онно научнай стажировканы ааһан, үлэбин ситэрэн-хоторон, аныгы ирдэбиллэргэ сөп түбэһиннэрэн, бэс ыйын 20 чыһылатыгар ситиһиилээхтик көмүскэни кэллим.

●●● Бэйэҥ эрдэ этэн аһарбытын курдук, үлэҥ

Чурапчыга учуонайдар үлэлииллэр

Хондуга 2 мөлүйүүн 100 тыһыынча анараа өттүнээ би кэм кэрчигэ быһаарылынна.

Семен ЖЕНДРИНСКИЙ

Былырын атырдык ыйын 11 күнүгэр Чурапчы улуусун Хонду үрэхин баһыгар эрдэтээниги плейстоцен кэминээ би былыргы булунулар тустарынан суруйан турардаахпыт. Онно носорог, бөрө, бизон, антилопа, бэдэр, сэли, кыыл таба о.д.а. кыыллар унгоохтарын эмтэрийдэрэ биир сиргэ көстүбүттэрэ.

Тустарынан ээр эбит буоллаха, билингги кэмгэ ханна да буоларын курдук, үп-ас өттүтүн иһин турар, чинчийээччилэр кэлиэхтэрин баараллар. Тоҕо диэн эбит буоллаха, бу Чурапчы улуусхугар булунулар бастакы миэстэҕэ тахсан эрэр. Итиннэ биир сиргэ араас кыыл эмтэрийдэрэ көстүбүттэрэ сүрүн төрөтүнэн буолар. Манна мамонтовай фауна эрэ буоллаха, арааһынай грызунар унгоохтара көстүбүтэ, олоһу ылан чинчийи ытыллыбыта. Саха сириг кинигэр «озеро-кая фауна» диэн баар, ол аата

«ранний плейстоцен». Манна эрдэтээниги плейстоцен кэмэ көстөн, ону үөрэтэминт биһиги Санкт-Петербурга Москубалары, Свердловскайдары кытары кыттыһан дакылаат онордубут. Ол түмүгэр Чурапчы улуусун Хонду үрэхтэ булулуллубут плейстоцен сааһа - 2 мөлүйүүн 100 тыһыынча кэм анараа өттүнээ би дин быһаарылынна. Эрдэ, Саха сиригэр бу иннинээ би чинчийинэн, 50 тыһыынчаттан аһнараангы кэм дин бэлиэ-тэмтэҕэ. Онтон

бу иннинээ би үөрөтүнэн ити Абыынан. Халыманан 400 тыһыынча этэ. Иннэ гынан лаппа былыргы кэм быһаарылынна, онон үчүгэй түмүк үөскөтө. Мантан ситтэрэн эттэххэ, Хондуга ити үөһэ ыйылыбыт симпнаранан эрэ

мунурдаммат, этэргэ диэри, 30-40 мөлүйүүн сыл анараа өттүнээ би кэм кэрэхэлиир эмтэрийдэр көстөллөр, ол эрэн биһиги итинни чуолкай быһаара иликпит. Быһа барылаан атын унгоохтар көстө тураллар. Итинни таһынан манна «меловой период» баар буолуох курдук. Ону сэргэ бастакы балыктар эмиз көстүөх курдуктар. Ити наукаҕа «ранни й силур» диэн ааттанар, быһа барылаан, 450 мөл.сылы көрдөрөр. Билигин балыктар унгоохтарын эмтэрийдэрэ эрэ көстөллөр, онтон ыстатыйа суруйан наукаҕа киллэрэргэ арыый улахан чаастара (фрагментарна) наадалар. Манна палеонтологияны эрэ эппэтэххэ, былыргы киһи көстүүтэ баар буолар. Биһиги кытары Новосибирскай куораттан Александр Кандыба мкса үлэлээр. Былыргы киһи олоһо сылдыбыт суоллара бааллар, ол гынан баран бэйэтин унгоода көстө илик о.э хотутулуу-илигини уокурукка мамонт сааһаагы периодка дьон унгоон була иликтэр. Өскөтүн көстөн хаалар түгэнигэр, үөрэтиллэн бардаҕына бастаан хас тыһыынча сыл анараа өттүгэр олоһубута быһаарыллар, онтон ДНК-тын

үөрэтэн барыахтара, өскөтүн тиистээх буоллаҕына тутунан аһылыктамытын кытары быһаараллар. Билигин, ити этэн аһарбыт курдук, Хондуга 450 мөлүйүүнтен билингги биризмэҕэ диэри тийиктэрин быспакка олоһо сылдыбыт кэмгэрэ көстөр. Ол эрэн чуолкай быһаарылыннаҕына эрэ наукаҕа ыстатыйа таһаарыахпыт. Иннэ гынан манна өр сылларга үлэ ытыллыаҕа, - диэн СӨ наука-тын Академиятын мамонтовай фауна отделын чинчийээччи-инженерэ Иннокентий Семенович Павлов бэрт судургутук, улахан кистэлэ суох сээрэгэҕэ. Манна кини өссө оччотооһу үүнээйилэр сизмэлэрин, чоһулар, кутуйахтар эмтэрийдэрэ булбутун эттэ, ааҕааччыларбыт баар «туох ааттаах ити кыра кыылларын тустарынан кэпсээтэхтэрэй, улахан сэлиг унгоохтара эгин көстүбүтилэр дуо?» диэхтэрин сөп, манна учуонайдар кэм быһааралларыгар улахан көрдөрүүнү бу кутуйахтар (грызуны) биэрэлэр эбит, кинилэр көстүүдэрэ ол саамай улахан булунуунан ааһыллар.

Улуу Кыайыы 80 сылыгар. Үтүө аата ааттана туруо

Биһигэ төрөөбүттэрэ төрдүөлэр: Сэмэн, Ньукулай, Өкүлүүн, Өлөксөөс. Аҕалара Сэмэн оҕонньор Кылаах диэн алааска сирдэнэн олоһубута. Манна кыһынын кыстыра.

Сайынын Улахан Эбэ арҕаа баһыгар Сэттэ сыалдыа күөлгэ барар суол кытытыгар сыыр үрдүгэр турар балаҕаннарыгар сайылыыр этилэр. Оҕолортон улахан оҕолоро, Ньукулай сыты тыллаах-өстөөх, улгум, сыыдам сырылаах сыты киһи дин биһигэ үөскээбит кырдыаҕа көлүөнэ ахталлара.

Сэбиэскэй былаас олохтонуутун сааһа бастаан табаарыстыба тариллибитэ. Маһынай ыалларынан өйдөтөр үлэ ытыллыбыта. Кэли уопсай муннахтар тариллэр буолбуттара. Бэрэссэдээтэл көтөр кынагынан, сүүрэр аҕаһынан сыыдам сырылаах, улгум, сааһыгар баппат тыллаах-өстөөх оҕо киһи Тостуган Ньукулай кэлэрэ-барара. «Кыһыл ыччат» табаарыстыба атын табаарыстыбалардааһар элбэх малы түмэ тардан холбообута. «Норуот күүһэ - көмүл күүһэ» диэбит курдук үгэс үгүмэн үлэ бүтэн-оһон иһэригэр дьон-сэргэ дуоһуа астынар буолан испитэ.

1932 сыллаахха табаарыстыбалар холбоһон, «Тахсыбыт Сарданга» колхуос тариллибитэ. 1932 сыл ахсынны ыйтан ыла 1942 сыллаахха Ийэ дойдуну көмүскүүр сэрии иккис

хомууругар диэри Тарабукин Николай Семенович бэрэссэдээтэллээбитэ.

Николай Семенович инники олох кэскилигэр үлэлээбитэ. 1937 сылтан колхуоска типовой хотоннор тутуллубуттара. Нам, Хаҕалас улуустарыттан симменталь, холмогор боруода атыр оҕустары булан аҕалан, биһиги мамна 15-20 литр үтү биэрэр ынахтары үөскөппүттэрэ. Сылгы боруодатын эмиз тупсараары Нам улуусхуттан 4 боруода атыр сылгылары атыласпыттара. Ол түмүгэр ааспыт үйэ түөрт уонус сылларыгар эти судаарыстыбаҕа туттарыта Чурапчы оройуонугар, Саха сириг үрдүнэн «Тахсыбыт Сарданга» колхуоска тэҕинээр колхуос суоҕа. Кыһын дохуоту колхуосаахтар сарҕаһан үлэстэр буолбуттара.

Колхуос 1938 сыллаахтан оҕуруот аһын үүннэриинэн дьарыгыран барбыта. Оҕуруоттарыгар хортуоппуйу, хаппыстаны, луугу, моркуобу, туруноппуйу, сэбирдэх табаагы үүннэрэр этилэр. Сылын аайы ыалга 2-3 куул хортуоппуйу, хаппыстаны үлэлэрэр буолбуттара. Оҕуруот аһын үүннэрин элбэх сүпсүгү үөскэтэр диэн 1946 сылтан итинэн дьарыгыры тохтогуллубута.

Колхуос тариллиэҕиттэн элбэх тизиникэ күүһүн туһаналлара. Оҕуһу хаамтаран үлэлэтэр бурдук тардар мизлингсэни аһан онорбуттара. Сылы эргиччи үлэлиир өрөмүөнү, онорор мастарыскайы,

ынаҕы буоһатар анал дьээннэ. 160 киһи киирэр кулуубун, онно сыһыары хотуораны, арыыны, эти угарга аналлаах дириг булуустардаах, бурдугу хаһаанар улахан манхааһаһдары, тизиникэни өрөмүөннүүр кизинкуон сарайы туһуллубута.

Колхуоска чулуу үлэһиттэр-стахановецтар үөскээн барбыттара. Ол курдук, 1936 сыллаахха Саха АССР чулуу стахановец үлэһиттэрин III-с съезигэр «Тахсыбыт Сарданга» колхуосун икки үлэһит кыттыны ылбыта. Ол Далбаев Лука Прокопьевич колхуос хонуутун биригэдьинирэ, биригэдьи үрдүнэн биһиги гектартан 24 цт үүнүүнү хомуһан уонна биһиги ынахтан 1700 киһи үтүгү мэн Иванова Елена Николаевна, колхуос бастыг ыанньаҕыта. Иккис Чурапчы улуусхун бастыг көрдөрүүлээх стахановец үлэһиттэрэ буолбуттара.

Бэрэссэдээтэл Николай Семенович ыччат олоһун үлүскөн түбүгүн, балысхан баатын, күүрэһин-хаараһын бары өттүнэн өйдүүрэ уонна өйүүрэ. Эдэр дьону солбуйар биригэдьиндэринэн аналлаан, сирэй биригэдьиндэр баһыһынара сылдьан салайар үлэ идэтигэ үһүялларын ирдирэр. Кини эргэн Көстөкүүн, Лука Далбаевтар, Сэмэн Посельскай, Баһылай, Варвара Пестеревтар, Афанасий Иванов, Дьөгүөр Хаабыһап, Ньукулай Күөрээкин, Уоһук Тарбыһык курдук өр сылларга үлэлээбит оройуонна, өрөспүүбүлүкэҕэ биллибит

бөдөҥ салайааччылар тахсыбыттара.

Ыччаттар колхуос сылгытын үөрүттэн талбыт тингэһэ сылгыны ылан, айааһаан, миннэр мингэ, көлүнэр көлө онгостоллорун көлүлүүрө. Онон ыччаттар кыһын-күһүн аайы куоракка киирэн дохуоттарын эргинэллэрэ, сааһын сүүрбэчэ сыарҕа аһынан нэһиликтэри кэрийэн, драмалары туруоран, кэнсиэрдээн, ыллаан-туойан, оонньоон көрүлээн, атын нэһилик ыччаттарын көлүлээн кэлэллэрэ. Сайынын Мэлдэхси ыччаттара 30-40-нуу бэлэсипэтинэн тодо аһыан нэһиликтэри кэрийэн ыһахтыыллара, күрөхтөһөллэрэ. Колхуос үлэтэ-хамнаһа, дьон олоһо-дьаһаҕа тупсуута, нэһилик сайдыыта, кини бөһүөлэгэ Аччыгыһы Нүлдүү алааһыгар ситиһиллээхтик олохтооһун барыта колхуос бэрэссэдээтэлэ Тарабукин Николай Семенович көлүлээһининэн, кини күүрэһиннээх үлэтинэн, сатабыллаах дьаһалынан ситиһилибитин дьон-сэргэ өйдүүрэ, өйүүрө. Ол да иһин уон сыл устата уларылпакка бэрэссэдээтэлинэн талан үлэлэттэхтэрэ. Колхуос сайдан, тупсан эрдэбинэ 1941 с. Аҕа дойдуну көмүскүүр улуу сэрии сааһааммыта. 1942 с. Чурапчы оройуонун 41 колхуонун хоту оройуоннарга күүс өттүнэн көһөрүү уодаһыннаах кэмгэрэ үүмүттэрэ. Ол эрэри «Тахсыбыт Сарданга» колхуоһу олоһо-дьаһаҕа, үлэтэ үчүгэй буолан, хоту балык булааһына утаарбакка, дойдутугар

хаалларбыттара. Бу эмиз бэрэссэдээтэл Николай Семенович Үтүөгэ буолар.

Н.С.Тарабукин 1942 с. колхуонугар Нам оройуонуттан оттуур-мастыыр сирин ылан, сүөһү үлэһиттэрин сайылыкка таһааран, отчуттары оннулары буллартан баран бос ыйын бүтүүтэ сэриигэ ынгырыллан барбыта. Бизэ саастаах уолун Иллариону балтыларыгар хаалларбыта. Балтараа сылтан ордук сэрии уотугар, ардах буулдыа аһыгар сылдыбыта. Николай Семенович 315 стрелковой дивизия 354-с стрелковой полка-тыгар Сталинград сэриитигэр сааһаан сулуспалаабыта. 1944 с. тохсунньу 11 күнүгэр өстөөх буулдыатыгтан сэрии голоонугар геройдуу охтубута.

Тарабукин Николай Семенович «Тахсыбыт Сарданга» колхуос бастакы, бастыг үлэлээх бэрэссэдээтэлин көмүс унгоода Ростовскай уобалас Кашарскай оройуонун Чумаково дэриэбинэтигэр көмүллэ сытар. Кини бастакы колхуоһу олохтообут талааннаах салайааччы быһымынан мэлдэхсилэргэ аата куруук ааттана туруоҕа.

Дирингэ Эрилик Эристин аатынан колхуос бэрэссэдээтэлэрин сквердэрэ баар, онно бэрэссэдээтэллэр биостара туруоруллубута. Олор тастарыгар бастакы, бастыг үлэлээх «Тахсыбыт Сарданга» колхуос бэрэссэдээтэлэ Тарабукин Николай Семенович биһун туруоруохтара диэн эрэнэбит.

Акулина Иванова

СҮЛЛҮГЭСТЭЭХ ҮРҮЙЭТИГЭР

Күһүн маннайгы хаар кыы-
дамнаан, сири-дойдуну манган
куба түүтүнэн бүрүйэн, барыта
сырдыгынан, ырааһынан күн уо-
тугар күлүмүрдүү ооннуур. Ни-
киипэр бүгүн табаарыһынаан
Үстүүнүүн үүтээннэриттэн
дизэлэригэр барарды хомунан,
аттарын ыгырдаан бэлэмнэ
сырыттылар.

Ыттар Барка, Моойто уонна икки
эдэр ыт оҕолоро дьонноро айан-
нылларын билэн, сүүрүү-көтүү
бөҕөлөрө. Холкутук эбиэттээн
баран аа-дьоо бэрэмздэйдэрин
ындыйланан, хаамтарын, сизлэ-
рий былаастаах түһүнэн кэби-
хиэтээхтэр. Тэринэн бүтэн аһы
олордохторуна ыттар ханна эрэ
эмискэ баран хааллылар. Аһаан
бүтэн барыахтарыгар дылы бил-
либэттэр. Никиипэрдээх сана
хаарга санаалара көтөҕүллэн, бул-
туйан үөрэн-көтөн, дизэлэригэр
аттарын миинэн үрэхтэрин таң-
нары айаннаттылар. Ыттарын кэ-
тэһэн көрдүлэр да, арааһа, Белката
сыт ылан ону суоллуу ыстаммыт-
тар быһыта. Аара баран иһэн
Никиипэр лабыкталаах, муох-
таах сири тайахтар охсуһан тиб-
лийбиттэр дуу диэх курдук санаан
иһэн, обургу арбах таһыгар сөксө
бугул курдук чохчоломмутун көрө
бизрэн, арбах баарын билэн Үс-
түүнүгэр имнэнэн ыйда.

— Доо, Үстүүн, эдэр атыыр бы-
һылаах бара охсуоха аны ыттар-
быт кэлэн моһуоктуохтара, кэли
онгостон тахсан налыччы булта-
һаахпыт, — диэт сыры таңнары
хаамтаран барда. Дьэ балайда
тэйдиттэ ээ дьэн санаан эрдэхтэ-
ринэ, ыттарын сангалара оргуйа
түстэ. Уолаттар аттарын тохтотон:
— Хайыбыт? — диэбиттэ бэйэ
— бэйэлэрин көрүстүлэр. Онтон
Үстүүн:

— Тоҕоос көстүбүтүнэн булта-
һаах уонна ыттарбытын хайдах
хаалларан барыахпытый? Араас
буолан былдьана сылдыахтара —
диэт Никиипэрин диэки көрдө.

Никиипэр да ыттарын бырабан
барар санаата суох, ону Үстүүн
баркэ дьэн билэр.

Онон байанай тосхойбутун
бултаһарды тэннөн барды-
лар. Тийэн аттарын баайталаан,
эрдэттэн бүү мас быһыннылар
да, улахан ыт Белка ону кытары
Моойто арбах аанын бүөлээн,
дэлби сүргэйн эһени кытта охсу-
һалларыгар кэнэтэн кэбиһэн мэ-
һэйдэстилэр. Инньэ гынан арбах
аанын кыайан бүөлээбэккэ, тыа-
тааһы да суоһурбанан курдугу-
нүүрү, ону тэнэ ыттар ырдыгы-
наһаллара — тыа иһин букатын
аймаан кэбиһтилэр. Бэйэлэрэ
да ыксал бөҕөнөн сылдыар уо-
латтарга аны туран кыра ыттар
үһэ үөлэһинэн арбах иһигэр
тимис гынаат сыһа-халты дайба-
тан ойон таһыста да иккис кыра
ытынаан ар-бур дэһэн, охсуһан
бардылар. Ыксаан кыра ыттарын
тутан баайарга күһэллүүлэр. Ол
кэнниттэн арбах иһигэр ыттар-
га суоһурбанар эһени хараһын
уотун таба көрөн, сүүһүн тобулу
ыттылар. Дьэ, уу-чуумпу буолан
уоскуйдулар.

Арбахтара дьиринэ суох буолан
сотору хостоон таһааран астыыр-
ды тэриннилэр. Халлааннара
сыһаа хараһаран барда. Тыа-
тааһылар эдэр үстээх-түөргээх
эһэ буолан, арбахын дьирин гына
онгостоохтооботох эбит. Киһи
ырыган диэбин сөбүгэр сылаах,
күһнаах буолан бизрдэ. Уолаттар
ыттар арыый уоскуйан, иччилэ-
рин кэти сытылар. Никиипэр
Үстүүнүүн кыылларын астаан,
сыты саха быһахтара элэннэ-
тилэр. Ыттарыгар ол халтарары
умнубатылар. Аал уоттарын отту-
нан Байанайдарын айах туттулар.
Эһэ сылаах этин сырдыгынанан
бэйэлэрэ эмиз үссэннилэр. Ыкса
түүн бүтэрэн-оһорон, эттерин ба-
рытын ындыйланан, дизэлэригэр
айаннаатылар. Ыттар бултабыт
аҕай буолан иннилэригэр кириэн
тойтоһууа турдулар.

							Өлүөнэ өрүс хаһас салаата
		... көрбүт (тугу да тулуйан истибэт)	... хаа- ныттан		Мизтэ- рэлээх танас кэтитэ		
				Быраат			
Л.Толстой сахалы тылбаастаммыт биир романа		... дэр		Судур- гута суох, бадыһы- таах үлө, дыарык		Тылгар бигээн обор	
Арбаа Хаһаластар төрүттэрэ, сүдү ойуун		Эт, үүт онно онгоһул- лар					
				Синни- гэс буолла- бына эдэр кыһы киэргэ- тэр		... таарба (кэпс.)	Амма улуутугар баар буола сылдыбыт нэһилиэк
		Сымкаас, уунан- ныр ил- тырыһаа					
... сирэй буолуу	Симэри- нэн дыарык- танар	... холбоон		Майгыта эйбэһэ кириэ (кэпс.)			
			Уймалас бада- раһа- наах маар сир	Киэ... (туох эмэ ис көҕдөйө)		Нэтээ...	
Сииккэ ... хаарга хаамп		... бэйэм бизс буолуом дуо		Сөһөн- гэ Уйгур таптала		... быта киһи	
... Мэхээлэ туһунан номох		Тулабыт барыта			Бөртө- лүөт маарка- та		
					... хоһуун		

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 9» ылылынне
Хаһыат 25 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. **Туруору:** бэрэмздэй, сиикэ
рэ, киллэ, тизмэ, биллсипиэт, ГЭС, эр, нэм, тиис, ээй, сүбэ, эркин, ох, ламинат, сии
лэс. **Сытыары:** сибиниэс, Киллэм, бил, сиксийэ, ирии, ос, эппэтэх, мээчик, ре, сил;
уонна, мизтэрэ, элик, дэлэгэй, көнө, этэмэт, сах, эсэһи

УОПСАЙ ДЫИЭ АБААҤЫТА

Бу биир үөрэх уопсайыгар буолбут
түбэлтэни эһиэхэ тизрдэбин. Биир
күн түөрт кыыс Оксана, Вераника,
Евгения, Яна үөрэ-көтө сессияла-
рыгар бэлэмнэнэн, күө-дьаа кэпсэ-
тэн күлсүү-салсыы бөҕө буоллулар.
Биризмэ ырааппытын билбэккэ
да хааллылар. Ороннорун онгостон
утуйарды бэлэмнэннилэр:

— Оксанка уоту сабаар дии, — диэт
кыргыттар суорбаннырын иһигэр
дыһыс гыннылар. Оксана ороно
икки ярустаах орон үөлэтигэр баар,
аллараа оронго Вераника сытар.
Оксана уоту умуллараат, оронугар
ыттан таһыста. Араадыа истээри
дэрбээскэ наушныгын кулгааһар
дэрбээскэ наушныгын кулгааһар
уан утуйардыы сытта. Ол сытан ну-
харыйан истэһинэ, арай, Вераника
дээбэлэнэн оронун тэбиэлиирин
курдук хамсаан ылла:

— Вераника, бүт эрэ утуйан
эрэбин ээ, — диэтэ Оксана. Кырдык,
хамсатара тохтоон ылла онтон эмиз

өссө күүскэ хамсатта:

— Вераникаа, бүт дээбэлэнэн, —
диэт Оксана аллараа өңөйөн көрбү-
тэ кыһа уга диэки өттүгэр хайыһан
бэрт үчүгэйдик утуйбута ырааппыт.
Оксана наһаа соһуйда уонна кут-
талыттан наушныгын устан кулгаах
харах иччитэ буолан, түүрүллэн суор-
банын бүрүнэн сытта. Арай, атаһар
туох эрэ кэлэн олоһоро билиннэ.
Оксана суорбанын арыян көрөн ис-
тэһинэ кубарыйан хаалбыт манган та-
һастаах, арбаллыбыт баттахтаах кыыс
тыбыс-тымныы тарбахтарынан хар-
баһатыгар түстэ. Оксана кутталыттан:

— Вераникаа, Вераникаа, — дии-
дии хаһытаан, оронун охсулаан
көрдө да, ким да истибэтэ. Онтон
хайдах эрэ хамсанытыгар кыһа
эмискэ сүтэн хаалла. Оксана олоһо
бизрээт тэһэ баран ытаан барда.
Кыргыттар уһуктан, уоту уматан,
соһуйуу бөҕө буоллулар. Кыыстара
хайдах буолбутун барытын кэпсээн,
итэбэйбэтэхтэрин иһин ыты-ыты

баарынан этэн көрдө. Кыргыттар
түлээгирбитин буолуо дьэн хайдах
да өйдөрүгэр түһэрэн итэбэйбэти-
лэр. Оксаналара ытыыра аһан, уос-
куйан утуйбутун кэннэ биирдэ уотта-
рын умулларан, туох да буолбатаһын
курдук, утуйан турдулар. Сарсыарда
үөрэхтэригэр таһыстылар. Оксана ол
күн эдьийигэр эрийэн кэпсэби-
тигэр, эдьийэ ити көстөр кыыс
баарын туһунан үөрэнэр кэмигэр
истибитин кэпсэтэ. Аһыйах күн бэ-
йэтигэр хонноро ыгырда. Оксана
ол кэнниттэн көрбүт кыһын туһу-
нан умнан, үөрэммитин курдук үө-
рэнэн бүтэрбитэ. Уопсайга ыйанан
өлбүт кыыс хоһо эдьийин хоһун та-
һыгар баар эбит. Итинник биирдэ
эмэ көстөн аһар дьэн кэпсипиллэрэ
иһиллэр.

Ыстапаан Таастаах,
Саха сириг «ситим» көңүл
суруйааччыларын сойууһун
чилиэнэ.

Күн-дьыл туруга

Аан Алахчын хотун Ийэбит ыйа хайдах
буолуой-Тускул анаарыыта2025 сыл - Ийиэхсит ийэ хотун
сыла

От ыйа - Аан Алахчын хотун ыйа
От ыйа - тохсуннуу ыйы батыһар.
-Бэс ыйын 21 күнүттэн от ыйын 12
күнүгэр диэри "Тунах куйааһа дэнэр".
-От ыйын 13 күнүттэн от ыйын 20
күнүгэр диэри "Саары куйааһа".
-От ыйын 21 күнүттэн от ыйа бүтэр
диэри "Халтаҕас куйааһа".

От ыйа - сайын үгэс, сайын оройо.
От-мас сибэккитэ, туораҕа ситэр. Урэх
кытылыгар сардаана сибэкки тэтэрэ
кыһар. Чараннарга дьэдьэн буһар,
сыһыы, үрэх саадыгар халтаҕас, моон-
ноһон ситэр. Күн ортотугар түһэр сик-
кирэс тыал от-мас сизмэтин ыйар. Сир
айы сибэкки ыйаһа. Көтөрдөр оҕоло-
рун көтүтэллэр. Кинилэри батыһыһа
сылдьан түргэнник көтөргө, аһыһыста-
рын булунарга үөрэтэллэр. Саха сир-
гэр от хомуура сааланар. Отчуттар айыс
ыйдаах ыарахан кыстыгы эрэйэ суох
туоруур туһугар элбэх оту оттуурга дьу-
луһаллар. Оҕолуун-уруулуун бука бары
хөдүһаҕа тахсаллар.

Саха оттуур кэмн үс таңаранан бэ-
лэтиир: от ыйын 12 күнэ - Бөтүрүөп,
окко кирир кэм. Эбэтэр хойутаабыт
дьон «абааһылар мунньахтарын» кэн-
ниттэн от ыйын 15 күнүттэн кириэл-
лэр. Атырдьах ыйын 2 күнэ - Ыдымын,
хотуур орото; балаһан ыйын 14 күнэ -
Сэмэнэп, от үлөтүн бүтүтүт.

Онтон үгүс киһи от ыйын 13 күнэ
«Кунай Хотуурдаах» күнтэн куттанал-

лар, ол аата абааһылар мунньахтара от
ыйын 12 күнүгэр түүн 12 чаастан сарсын
от ыйын 13 күнүн түүн 12 чааһа туолуор
диэри абааһы мунньадын кэмигэр айда-
арар тыаһы таһаараар аһымы, тыаһаа-
ман-ууһааман, мээһэ күлүмэҥ-салыман,
улахан үлэни үлэлээмэҥ, сии дүккээр
сылдьахтааххыт.

2025 сыл сайын

Быйылгы сайыммыт Соҕуруу да Си-
бииргэ уонна Хоту биир тэг буолла.
Ол курдук, аны «Северо-Атлантиче-
ская» диэн циклон барыбытын сабар-
даан тымныларым аҕалла, икки төгүл-
лээн хайыһынар түһэ сырыттылар. Аны
өтөрүнэн бэс ыйыгар ардаабат ардах
кэлэн түстэ. Дьэ, бу күммүт активноһа
2025 сана циклга кириэ. 2019 сыллаах-
тан курааммыт дьэ үмүрүйэр кэмэ кэллэ.
Быйыл «Үргэл уонна Ый» алтыспытара,
онон үчүгэй, өҥ сыллар саҕаланнылар.
Ааспыт 2021 сыллаахха саамай куйаас
сайын этэ, Саха Сирэ баһар быһыгар
олорбута, ону бары өйдүүр буолуохта-

аххыт. Быйылгы 2025 сылтан «күн актив-
ноһа» чуумпурууга барыахтаах, оччоҕо
олохпунт оннун булан, өҥ сыллар саҕала-
наларын бэлэстэ буолар.

Бу ыйга от ыйын 14 күнүгэр диэри 2
ардах баар, онно былааннаан, үлүмнэһэн
оттуурга саамай табыгастаах кэмнэр бу-
олуохтара, үчүгэй күннэри куоттары-
мыахха наада. Онтон от ыйын 16 күнүт-
тэн ардахтаах күннэр саҕаланнахтара,
онон оттуурга уустук соҕус буолуо, былы-
рымыһыҥа холоотоххо, от ыйа ардахта-
ах буолсу.

От ыйын билгэтэ

От ыйын 3 күнэ - бу күн ардаатаһына,
ый былаһын туһары ардыа.

От ыйын 7 күнэ - сир симэхтэрэ
сибэккилэр ситэр кэмнэрэ, эмтээх оту
хомуйар кэм.

От ыйын 12 күнэ - Бөтүрүөп күнэ.
От сизмэтэ ситэр, окко кирири, өгүрүк
куйаас. Бөтүрүөп ардаҕа түстэҕинэ
бурдук, отон, тэллэй дэлэй күһүнэ
буолар.

От ыйын 13 күнэ - «кунай хотуурда-
ах» күнэ, бу күн от охсуллубат, абааһы
мунньахтыыр күнэ.

От ыйын 14 күнэ - оҕуруот сымс отун
ыраастааһын кэмэ, бу күн ыраастаа-
таххына, өлгөм үнүүнү ыһаахха сөп.

От ыйын 21 күнэ - кыс оҕото ситэр,
дьэдьэн буһар.

От ыйын 21 күнэ - Борокуопуйап
күнэ. Кыс оҕото ситэр, кэбэ үчүгэй дьылга
Борокуопуйапка дьылы этэр. (Проконий
Жатвенник, 8(21) июля. Время снятия
бересты.)

Самаан сайын - ыйын 22 күнүт-
тэн от ыйын 21 күнүгэр дьылы.

Илгэ сайын - от ыйын 21 күнүттэн от
ыйын 20 күнүгэр дьылы саары куйааһа.

Ийэ сайын - От ыйын 22 күнүттэн
атырдьах ыйын 17 күнүгэр дьылы.

I Декада - ый 1-10 күннэрэ

II Декада - ый 10-20 күннэрэ

III Декада - ый 20-30 күннэрэ

Илин энэр улуустар

От ыйа илин энэр үгүс улуустарга,
былырынынныга тэҥнээтэххэ, сөччө
түүнүн сылыһыа суох, сөрүүн буолсу. Ол
оннугар II-III декадаларга түүнүн сылыһы-
ан от үүнэригэр үчүгэй уонна ардахтаах
буолар. Бу ый I декадата, урукку сыллар-
га тэҥнээтэххэ, түүнүн да, күнүһүн да
сөрүүн буолсу. Күнүс +21С +24С кыраа-
дыс сылаас, түүнүн +10С +13С. II дека-
да күнүс +24С +27С кыраадыс сылаас,
түүнүн +16С +19С кыраадыс сылаас.

III декада күнүс да, түүн да биллэр-
дик сылыһар. Күнүс +24С +26С кыраа-
дыс сылаас, түүн +16С +18С кыраадыс
сылаас буолсу.

Тускул

Эбэрдэлиибит

Олобум аргыһын,
эрэллээх, таптал-
лаах кэргэммин, ис-
тин-иһирэх ийэбитин,
үтүө-мааны эбэби-
тин **Коркина Клара
Дмитриевна** үбү-
лүөйдээх сааскын
туолбуккунан итиник-
истинник эбэрдэли-
бит, сүһүөхтээх бэйэбит
сүгүрүйэн туран барҕа
махталбытын, таптал-

бытын этэбит!

Куруук бу курдук сырдыгынан сыдыаһа, ал-
гыһынан айхаллыы сырыт, оҕолорун, сизнэ-
ринг тапталларынан угуттанан үөрэ-көтө, ерүү
буоларын курдук сүбэлиин-амалыы, өйөбүл-ти-
рэх дьол уйата буолан уһуннук, доруобайдык,
дьоллоохтук олорорго баҕарабыт!

Эбэрдэни кытта кэргэним, оҕолорун, сизнэринг

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

► Арина Аркадьевна Павлуцкая аатыгар 2019 с.
от ыйын 8 күнүгэр бэриллэбит 01424005258125
№-дээх аттестат сүппүтүнэн, дыһыт суоһунан
аабыллар.

КУТУРҔАН

Профессор Г.П. Башарин аатынан Сылан орто оскуола-
тын бэтэрээн учуутала, өр сылларга физика учууталы-
нан таһаарыылаахтык үлэлээбит, ытыктыыр коллегибыт,
«Бочуот знага» уордьан кавалера, Саха Өрөспүүбүлү-
кэтин үөрэхтээһинин туйгуна, Учууталлар учууталлара,
Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэхтээһинин Бочуоттаах бэ-
тэрээнэ, Чурапчы улуутун үөрэхтээһинин Бочуоттаах
үлэһитэ

ПРОТОДЬЯКОНОВА Ульяна Николаевна

уһун, ыарахан ыарыһтан бу олохтон туораабытынан
кэргэнигэр Николай Даниловичка, кыһыһыгар Лена Ни-
колаевнаҕа, чугас аймахтарыгар, биригэ үлэлээбит үө-
лээннээхтэригэр дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.

Профессор Г.П. Башарин аатынан Сылан орто оскуолатын кол-
лектива, салалтата, улуустаагы үөрэх управлениетин, үөрэх
үлэһиттэрин профсоюзнай кэммитэ, педагогическай үлэ бэ-
тэрээннэрин сэбиэтэ.

Сылан орто оскуолатыгар биригэ үлэлээбит убаастыыр
коллегибыт, «Бочуот знага» уордьан кавалера, Саха
Өрөспүүбүлүкэтин үөрэхтээһинин туйгун учуутала

ПРОТОДЬЯКОНОВА-СОБАКИНА

Ульяна Николаевна

уһун ыарахан ыарыһтан бу олохтон туораабытынан
кэргэнигэр Николай Даниловичка, чугас аймахтарыгар
дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.

Евдокия, Петр Калачевтар.

Тапталлаах эдьийэ

ПРОТОДЬЯКОНОВА Ульяна Николаевна

уһун ыарахан ыарыһтан бу олохтон туораабытынан ки-
йиипитигэр Ольга Николаевна Пинигинаҕа дириг кутур-
баммытын тиэрдэбит.

Диригтэн, Чурапчытан Старостиннар.

Сылан орто оскуолатын бэтэрээн учуутала, СӨ үөрэби-
риитин туйгуна, Бочуоттаах бэтэрээнэ, үөрэхтээһин Бочуоттаах
үлэһитэ, убаастабыллаах учууталбыт

ПРОТОДЬЯКОНОВА Ульяна Николаевна

уһун ыарыһтан олохтон туораабытынан кэргэнигэр
Николай Даниловичка, чугас аймахтарыгар дириг кутур-
баммытын тиэрдэбит.

Сылан орто оскуолатын 1981 с. выпускниктара.

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит, Мурун
Тыымпыа түөлбэ олохтооҕо, СӨ култууратын туй-
гуна, "Дархан Уус", СӨ норуотун маастара, көмүс
уһа

ДЬЯЧКОВСКИЙ Степан Дмитриевич

бэс ыйын 22 күнүгэр ыарахан ыарыһтан бу олох-
тон барбытын доһотторугар, биригэ үлэлээбит
дьонугар диригтэн кутуртуйан туран биллэрэбит.

Кэргэнэ, кыһа, күтүөтэ, сизнэһэрэ.

Тапталлаах аҕабыт, ытыктыыр киһибит, Мурун
Тыымпыа түөлбэ олохтооҕо, СӨ култууратын туй-
гуна, "Дархан Уус", СӨ норуотун маастара, көмүс
уһа

ДЬЯЧКОВСКИЙ Степан Дмитриевич

ыарахан ыарыһтан бу олохтон туораабытынан
саҥаспытыгар, кыһыһыгар, күтүөтүгэр, сизнэһи-
гэр, аймахтарыгар дириг кутурбаммытын бил-
лэрэбит.

Биригэ төрөөбүт быраатын оҕолоро.

Тапталлаах бырааппыт

ХОЮТАНОВ Семен Николаевич

соһумардык олохтон туораабытынан кэргэнигэр, оҕо-
лоругар, аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиэрдэ-
бит.

Местниковтар, Николаевтар, Чыаппараттан Шеломовтар.

"САНА ОЛОХ"
хаһыатКылабыһай
эрактор
ГОРШКОВА
Людмила
Владимировна

Түрүөтүчүстөр: СӨ Бырабыыталыстыба, Саха
Өрөспүүбүлүтөтүн "Санаа-Олох" Сулгууһа
автоматтаны тэрийтэ.
Таһаарарга: СӨ "Санаа-Олох" ГКУ
Таһаарарга адырыһа: 677000, Дьокуускай
к. Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел/факс: (411-2)
34-39-17 e-mail: sanaoloh@mail.ru, Росси́йский
Федерация Россиялар СӨ саҕалатыгар 2020 с.
бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияланан үлэһитэ -
ПН №ТУ14-00559.

Эрактордун
адырыһа: 678670,
Чурапчы сэт.,
П.Пинигина, 26 а.
Төлүтүөннэрбит:
эрактор - 41-332,
отделлар - 41-265.
E-mail: sanaoloh@
mail.ru,
сайт: sanaoloh.ru,
telegram: @sanaoloh

Аһтар суругар этигэр санаа редакция кинилэригэр махсый сөп түбүлөр буолуох.
Сурууа ыйаһар чыччылар кыраамаһаһыгар элбэһиһин аһтар тус бөһөтө сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бээтээкэ сакаас № 26 (12005). Кээмэйэ 2 бл. Аһсаана 810.
Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат издэһэрэ биригэ: бээтэһиһэр тахсар.

Хаһыат 03.07.2025 с. бээтээкэ бэрлиһинэ, 04.07.2025 с. таһыһы. Дьокуускай
к. Видоискый переулок, 20 №-дээх дьыһыһыт, "Ю.А. Тагарин аатынан
Дьокуускайдыагы Өрөспүүбүлүтэҕэ тиһография" АЗӨ бээтээһинэ.

@SANAOLOH